

Recenzja

M. F. БОЖКО. 1999. **Моchoобразные в ценозах степной зоны Европы**. 160 str., 4 ryc. Мiękka opr., format 20,6 × 14,6 cm. Аjlant, Cherson. Cena: nie podano. ISBN 966-7403-62-3.

Stepy są formacją roślinną, która w Europie ciągnie się równoleżnikowo wąskim pasem od Mołdawii i Rumunii na zachodzie, poprzez południową Ukrainę i rejon Morza Azowskiego, aż po południowy Ural na wschodzie. Ten rozległy obszar zajmuje blisko pół miliona kilometrów kwadratowych powierzchni, a typowymi cechami jego klimatu są suche i gorące lata, krótkie wiosny oraz dość chłodne zimy z silnymi wiatrami i częstymi ociepleniemi. Autor omawianego opracowania, czołowy briolog ukraiński pracujący w Chersoniu, był najbardziej predystynowany do podjęcia badań nad brioflorą tej formacji, jako że największe obszary stepowe położone są właśnie na Ukrainie. W efekcie wieloletnich badań powstała monografia, która wypełnia istotną lukę w europejskiej literaturze briologicznej. Niestety, ze względów językowych (praca napisana jest w języku rosyjskim z krótkim streszczeniem w języku angielskim) nie przybliżyła ona za bardzo problematyki „stepowej” briologom zachodnioeuropejskim, dla których stepy są zupełnie egzotyczną formacją. A szkoda, bo ten unikatowy ekosystem dostarcza licznych ciekawych problemów natury biologicznej i ekologicznej.

Opracowanie składa się z trzech części poprzedzonych dość obszernym wprowadzeniem, w którym autor przedstawia charakterystykę fizjograficzną obszarów stepowych oraz prezentuje metodykę badań. W pierwszej części omówione są ekologiczne przystosowania mszaków do życia w warunkach stepowych, ze szczególnym podkreśleniem wielopoziomowego charakteru ich gospodarki wodnej. Jako modelem w tych rozważaniach autor posłużył się *Syntrichia ruralis*, typowym gatunkiem poikilokserofitycznym, ukazując na jego przykładzie mechanizmy zatrzymywania i wykorzystywania wilgoci. Sporo miejsca zajmują tu także rozważania na temat biologii mszaków. Opierając się na strategii reprodukcyjnej, autor wyróżnił i dokładnie scharakteryzował 4 typy cykli życiowych tych roślin. Przeprowadził również analizę flory mszaków pod kątem udziału gatunków jedno- i dwupiennych we wszystkich typach zbiorowisk roślin stepowych i wykazał, że gatunki dwupienne są grupą dominującą w zbiorowiskach ekstrazonalnych (lasy dębowe i sosnowe) (53,2%), natomiast gatunki jednopienne przeważają w fitocenozach typu zonalnego (37,9%).

W części drugiej autor analizuje mszaki pod kątem ich roli i znaczenia w strukturze roślinności stepowej typu zonalnego, do której zalicza m.in. stepy ziołoroślowo-trawiaste, stepy pustynne i zarośla krzewiaste. Podobnej analizie poddaje także fitocenozy roślinności ekstrazonalnej (lasy dębowe i sosnowe) i azonalnej (m.in. lasy topolowe i olchowe, łożowiska, brzeziny, łąki, bagna, zbiorniki wodne, skały). Dla każdego analizowanego układu zestawione są w tabelach najczęściej spotykane gatunki. W zbiorowiskach zonalnych najbogatsze florystycznie są stepy ziołoroślowo-trawiaste (63 gatunki), zaś w zaroślach krzewiastych roślinie o połowę mniej gatunków (31). Znacznie bogatsze są zbiorowiska roślinności ekstrazonalnej: w lasach dębowych roślinie 86, a w sosnowych 71 gatunków.

Stepy niestety podlegają nieodwracalnym przemianom antropogenicznym i trzecią część opracowania autor poświęca omówieniu mszaków na podłożach stworzonych przez człowieka. Najwięcej gatunków roślin na ścianach i pomnikach (25 gatunków), betonowych umocnieniach (17 gat.), murach ceglanych (10 gat.) i słomianych i kamiennych dachach (7 gat.). Ubogie florystycznie są także zwałowiska przemysłowe (5 gat.), skały dolomitowe (9 gat.) i żelaziste kwarcyty (9 gat.).

Omówione tu pokrótce opracowanie stanowi interesujący i ważny przyczynek do literatury briologicznej, gdyż przybliży czytelnikowi brioflorę jednej z najbardziej oryginalnych i unikatowych formacji roślinnych w Europie, która niestety powoli odchodzi w zapomnienie, gdyż areal stepów gwałtownie się kurczy. Nie są one z całą pewnością rajem dla briologów jeśli idzie o bogactwo florystyczne, ale za to zasiedlające je mszaki objawiają wielką różnorodność przystosowań do życia w skrajnie suchych warunkach, a to z całą pewnością jest bardzo ciekawym i wdzięcznym tematem do badań. – RYSZARD OCHYRA, ul. Gotańska 15/25, PL-30-619 Kraków, Polska.